

Maria José Dantas*

ORCID: 0000-0003-1776-4501

São Cristóvão, Brazilia

Pedagogia Chiary Lubich w „Myślach duchowych konferencji telefonicznych *Collegamento CH*”

Chiara Lubich’s Pedagogy in the “Spiritual Thoughts of *Collegamento CH*”

Summary: The current study addresses the writings by Chiara Lubich, who founded the Focolare Movement in the 1940s. Lubich adopted the “Spiritual Thoughts” as an education resource capable of reaching people and places that she could not physically reach. In addition, throughout her life, she developed an educational approach seen as a different Catholic pedagogy perspective due to its notoriety in the religious and social spheres. The aim of the current study is to investigate, through the analysis of one of the “Spiritual Thoughts” by Chiara Lubich, how she configured her educational practice through messages and, more specifically, to assess the pedagogical approach in her writings. The reflection presents the concepts of charisma, religious field and symbolic relations based on the historical and social perspective as theoretical reference.

Keywords: *Collegamento*; Chiara Lubich; catholic pedagogy; spiritual thought.

---

* Maria José Dantas PhD jest profesorem w Federal University of Sergipe, w Department of Education; członkiem Brazilian Society of History of Education, Brazilian (Auto)Biographical Research Association oraz Group for Studies and Research in History of Education:

Streszczenie: Niniejsze studium odnosi się do pism Chiary Lubich, która założyła Ruch Focolari w latach 40. XX w. Lubich użyła „duchowych myśli” jako materiału dydaktycznego umożliwiającego dotarcie do ludzi i miejsc, do których niemożliwe było dotarcie osobiste. Co więcej, przez całe życie dopracowywała własną strategię edukacyjną, którą można uznać za specyficzną pedagogię katolicką ze względu na jej odniesienia do kwestii religijnych i społecznych. Celem niniejszego studium było prześledzenie, za pomocą analizy jednej z serii „duchowych myśli” Chiary Lubich, w jaki sposób budowała własną praktykę edukacyjną z wykorzystaniem przesłań, a w konsekwencji próba ujęcia pedagogicznego stanowiska obecnego w jej pismach. Refleksja zawiera koncepcje charyzmatu, pola religijnego i relacji symbolicznych, zinterpretowanych w perspektywie historycznej i społecznej, jako teoretycznego punktu odniesienia.

Słowa kluczowe: *Collegamento*; Chiara Lubich; pedagogia katolicka; myśli duchowe.

Przedmiotem badań prezentowanych w niniejszym artykule jest pedagogia chrześcijańska, zapisana w pismach Chiary Lubich, która w latach 40. XX w. założyła Ruch Focolari. Ta szeroko rozpowszechniona formacja, której członkowie żyją w ponad 180 krajach na pięciu kontynentach, zrodziła się na gruncie katolicyzmu, chociaż prezentuje ekumeniczną otwartość, a także podejmuje dialog międzyreligijny i międzykulturowy.

Według Ruy Nunes¹ chrześcijaństwo ma charakter pedagogiczny, ponieważ jego doktryna rzuca światło na istotę człowieczeństwa i zapewnia niezbędne środki, aby osiągnąć wieczne szczęście. Twierdzi on, że Nowy Testament nie zatrzymuje się na nauczaniu pedagogii chrześcijańskiej, ale wskazuje na zasady i formułuje pouczenia w odniesieniu do szeroko rozumianej edukacji dzieci, młodzieży i dorosłych. Franco Cambi² potwierdza słuszność tego stanowiska, uwypuklając główne rysy pedagogii odnajdywanej w Ewangeliach. W odniesieniu do chrześcijaństwa kreśli jej historyczny

---

memories, subjects, knowledge and educational practices. Adres: Av. Marechal Rondon, s/n – Jd. Rosa Elze, São Cristóvão – SE, 49100-000, Brazil; e-mail: mariajosedantas@yahoo.com.br.

¹ Ruy Afonso da Costa Nunes, *História da educação na antiguidade cristã: o pensamento educacional dos mestres e escritores cristãos no fim do mundo antigo* [History of education in Christian antiquity] (São Paulo: EPU: Ed. Da Universidade de São Paulo, 1978).

² Franco Cambi, *História da Pedagogia* [History of Pedagogy] (São Paulo: Editora da UNESP, 1999), 123–124.

profil, który pozwala patrzeć na wypracowane przez tę religię propozycje edukacyjne jako rewolucyjne.

W świetle Ewangelii kilka fundamentalnych aspektów chrześcijańskiego wychowania jest oczywiste: jest ono określone i prowadzone przez Mistrza-Proroka (Chrystusa), który poddaje krytyce ówczesne zwyczaje i dąży do wywołania wewnętrznej przemiany, duchowej rewolucji, poprzez nauczanie, które wzburza i rzuca wyzwanie tradycji oraz subiektywnej obojętności; nauczanie, którego przykładem jest Kazanie na Górze, w którym odnosi się „do ubogich”, „do tych, którzy pragną sprawiedliwości”, „do ludzi czystego serca” itd.

Przez wieki chrześcijaństwo tworzyło edukację i zarządzało trajektorią jej historii. Istotne aspekty oświaty szkolnej zostały opracowane przez wielu świętych, świeckich oraz członków zgromadzeń zakonnych w ramach rozwoju struktur formacyjnych. Te osoby i zgromadzenia stosowały różne praktyki edukacyjne, a także wykorzystywały różne środki wychowania: biuletyny, wiadomości, myśli duchowe, pamiętniki, encykliki i listy.

Także Chiara Lubich wykorzystywała różne środki komunikacji dostępne w jej czasach, aby głosić Ewangelię ludziom na pięciu kontynentach. W niniejszych analizach jako jej pedagogia rozumiana będzie praktyka nauczania, którą realizowano różnymi drogami, m.in. poprzez treści przekazywane podczas połączeń telefonicznych, opublikowanych w późniejszym czasie w formie książkowej. Owa praktyka zogniskowana była na jednoczesnym ludzi odmiennych kultur, a jej celem było powszechne braterstwo.

W związku z powyższym celem niniejszych poszukiwań badawczych jest ukazanie – poprzez analizę jednej z serii „duchowych myśli” Chiary Lubich – w jaki sposób założycielka Ruchu Focolari budowała swoją praktykę edukacyjną zarówno poprzez treści przekazywanych przesłań, jak i bardziej szczegółowo poprzez podejście pedagogiczne obecne w jej pismach.

Lubich urodziła się 22 stycznia 1920 r. w Trydencie, a zmarła 14 marca 2008 r. w Rocca di Papa. Jej edukacja rozpoczęła się w przedszkolu im. Giovanniego Battisty Zanelli, które jest w Trydencie najstarszą placówką edukacyjną dla dzieci; została założona w 1841 r. Następnie przez pięć lat uczyła się w szkole podstawowej Giuseppe Verdiego. Po ukończeniu szkoły podstawowej została zapisana do Szkoły Zawodowej N. E. P. Bronzettiego. Później uczęszczała na wykłady w Instytucie Antonia Rosminiego.

W tamtych czasach edukacja we Włoszech uwarunkowana była reformami ministra Giovanni Gentilego, a także metodologicznymi propozycjami Marii Montessori (która wskazywała na zmysłowe doznania motoryczne

dzieci) i Marii Boshetti Alberti (odpowiedzialnej za wprowadzenie pokoju do szkół, a inspirowanej – jak twierdzi Franco Cambia – ideałem ciągłości między szkołą a rodziną)³. Były też propozycje sióstr Caroliny i Rosy Agazzi⁴, które podkreślały potrzebę przekształcenia przedszkoli w przestrzeń edukacyjną, zachowującą harmonijną ciągłość z życiem rodzinnym i społecznym.

Chiara Lubich początkowo pracowała jako nauczycielka w Castello (Val di Sole) oraz w Varollo di Livo (Val di Non) w regionie Trentino. Jej działalność dydaktyczna została opracowana przez biografów, którzy opierają się na ogół na relacjach byłych uczniów oraz zapisach w pamiętnikach i listach wymienianych między nią i jej podopiecznymi. Opisy te pozwalają dostrzec refleksję na temat idei aktywnej pedagogii rozwijanej przez siostry Agazzi głównie w przedszkolach.

Po dwóch latach pracy w regionach górskich, ze względu na nasilające się pogłoski o drugiej wojnie światowej⁵, Lubich pozostała w Trydencie, gdzie zaproszono ją do podjęcia pracy nauczycielki w szkole dla sierot w Cognola (nieдалeko Trydentu), prowadzonej przez ojców kapucynów. Praca w tej szkole umożliwiła jej wymianę listów i notatek z Pierą Folgheraiter – współpracownicą, która często prosiła ją o udzielenie wskazówek dotyczących nauki czytania i pisania.

Ścieżka, którą przeszła Lubich, pokazuje, że najwcześniejsze przejawy jej aktywności piśmienniczej sięgają lat 30. i 40. XX w. Obejmują one listy do członków rodziny, przyjaciół, współpracowników, uczniów, księży, sióstr zakonnych i innych osób⁶.

---

³ Tamże, 518.

⁴ Według Franco Cambiego (tamże) te dwie siostry opracowały innowacyjną metodę wychowania przedszkolnego. Podobnie jak w metodzie Montessori, uprzywilejowywały dziecięce sprawstwo, a nauczycielom przypisywały rolę mediatorów, osób wspierających aktywność i wysuwających propozycje działań prowadzących do odkrywania świata.

⁵ W czerwcu 1940 r. Włochy pod przywództwem Mussoliniego wraz Niemcami pod przywództwem Hitlera rozpoczęły wojnę i pomimo obietnic, że wszystko szybko się skończy, codziennie na stacji kolejowej powtarzała się ta sama scena: wśród łez, uścisków i słów pocieszenia ludzie żegnali swoje dzieci, rodzeństwo, przyjaciół i rodaków, którzy byli wysyłani na front [Piera Folgheraiter, „La mia collega Silvia”, *Rivista Città Nuova* 5 (2010): 46].

⁶ Chiara Lubich, *Lettere dei primi tempi (1943–1949): alle origini di una nuova spiritualità* (Roma: Città Nuova, 2010).

1. Myśli duchowe *Collegamento CH*

W latach 80. XX w. Chiara Lubich wprowadziła nowy model pisania, tj. „myśl duchową”, która została odczytana po raz pierwszy w Collegamento CH⁷ (telefoniczne połączenie konferencyjne zainicjowane w Szwajcarii, w sierpniu 1980 r.). Ten nowy rodzaj komunikacji został wkrótce przyjęty we Włoszech: początkowo co 15 dni, później co 30 dni, a obecnie co 60 dni.

Myśli duchowe Chiary Lubich dotyczyły niektórych jej doświadczeń, do których pragnęła zachęcić członków Ruchu Focolari. Dana myśl była bezpośrednio przesyłana faksem do członków Ruchu w różnych częściach świata, a następnie publikowana w biuletynie *Mariapoli*⁸. Niektóre myśli zostały zebrane w formie książki⁹, najpierw w języku włoskim, a później także w innych językach, np. w portugalskim.

Zbiór analizowany w niniejszym studium został napisany w latach 1981–1984; stanowi on „wybór przesłań i doświadczeń”¹⁰. Są to myśli skierowane do ludzi z pięciu kontynentów. Posiada on typowe epistolarne formatowanie: miejsce, data, powitanie na początku, kontakt wstępny, narracja, intencja i końcowe pozdrowienie.

Mimo że wiadomości te zostały zawarte w książce, pierwotnie pisano je w konkretnym celu: miały być odczytane przez Lubich podczas konferencji telefonicznych. Od momentu przekazania stały się myślą przewodnią, która miała być realizowana przez członków Ruchu w ciągu kolejnych 15 dni. Ponieważ te wiadomości zostały ujęte w formie książki, można wnio-

---

⁷ Dopisek „CH” pojawia się ze względu na fakt, że przesłania zostały przekazane przez szwajcarskie centrum komunikacyjne a CH jest międzynarodowym akronimem Szwajcarii (Confederazione Helvetica – Helvetica Confederation). Obecnie owe przesłania jednoczą członków Ruchu w podobny sposób w kilkudziesięciu krajach na pięciu kontynentach, ale przekazywane są za pomocą Internetu. W *Collegamento* Chiara Lubich przekazywała przesłania – swoją duchową myśl jako propozycję życia dla członków Ruchu. Obecnie, po pozdrowieniu regionów oraz przekazaniu bieżących informacji, Maria Emmaus Voce – następczyni Chiary Lubich na stanowisku prezydenta Ruchu – odtwarza nagrania z wcześniejszych *Collegamento*, w których Chiara Lubich odczytuje swoje duchowe myśli.

⁸ Międzynarodowe czasopismo Ruchu Focolari.

⁹ *La vita un viaggio* (Roma: Città Nuova, 1984); *In cammino col Risorto* (Roma: Città Nuova, 1987); *Cercando le cose di lassù* (Roma: Città Nuova, 1992); *Santi insieme* (Roma: Città Nuova, 1994); *Santità di popolo* (Roma: Città Nuova, 2001); *Costruendo il “castello esteriore”* (Roma: Città Nuova, 2002); *In unità verso il Padre* (Roma: Città Nuova, 2004).

¹⁰ Chiara Lubich, *A vida, uma viagem...* (São Paulo: Cidade Nova, 1986), 9.

skować, że upubliczniono je ze względu na wymowę ich treści, podobnie jak to jest w przypadku inwentarza listów przygotowywanych przez konkretnego autora. Zbiór tekstów Lubich przestał być zatem wsparciem tylko dla określonej liczby osób, a stał się dostępny dla szerszego grona.

Opublikowanie idei Lubich w formie książki umożliwiło ich szerszy obieg, przez co nie tylko członkowie Ruchu mieli dostęp do jej przesłania, ale także inni ludzie, którzy podążają drogą tej duchowości. Według redaktora zbioru: „choć przesłanie *collegamento* było przede wszystkim przeznaczone dla członków Ruchu, wykracza ono poza jego granice ze względu na jego duchowy potencjał i istotne odniesienia do niektórych kluczowych wymiarów życia chrześcijańskiego”¹¹.

2. *Życie jest podróżą...*

W Brazylii książka Lubich została przetłumaczona przez wydawnictwo Cidade Nova i opublikowana w 1986 r. pod tytułem: *Życie jest podróżą...* Jej okładka jest biała z umiejscowionym centralnie obrazem (autorstwa malarki Adriany Magalhães Rocha z São Paulo). Występowanie pastelowych odcieni zieleni, błękitu i indygo daje ideę nieba o zmierzchu z setkami czarnych i białych ptaków lecących w stadach – jak wtedy, gdy migrują z zimnych krajów, szukając wyższych temperatur.

Obraz zdaje się uzupełniać przerośniętą zawartą w tytule, ponieważ przypomina o podróży ku nieskończoności. Kolejny interesujący szczegół dotyczący białych i czarnych ptaków – czarne ptaki wydają się przewyższać liczbą białe. Te drugie są jednak lepiej zorganizowane i wskazują kierunek, w którym należy podążać. Konieczne jest omijanie przeszkód poprzez wzbijanie się, schodzenie i pokonywanie falistych odcinków przestrzeni, aby dotrzeć do celu. Lubich sygnalizowała takie trudności, posługując się obrazem Jezusa na krzyżu: „Jezusa, który czuł się opuszczony przez wszystkich, także przez Ojca”. Biały kolor odnosi się do światła, które pojawia się w środku (lub po) ciemności; co więcej, może być „światłem” charyzmatu Lubich. Wydaje się więc, że artystka, opracowując okładkę książki: ptaki latające w stadach ku nieskończoności, chce zachęcić czytelników do podjęcia wspólnej wędrówki w podróż życia.

---

¹¹ Tamże.

3. Analiza przesłań

Uwzględnione w książce opisy pozwalają na poruszanie się w kilku kierunkach: od drukowanej książki do aktu pisarskiego Lubich; do czasu, kiedy czytała ona swoje przesłania członkom Ruchu w ramach *collegamento*; i od tych momentów do publikacji.

Myśli Lubich są pełne katolickich zasad religijnych. Wyjaśnijmy od razu, że celem czynionej tu analizy nie jest zgłębianie każdego aspektu badanego przedmiotu, lecz przedstawienie jedynie kilku aspektów dotyczących tego, w jaki sposób Lubich formowała swoje myśli duchowe.

Wprowadzanie do przesłań ma charakter osobisty, ponieważ często zawiera delikatne zwroty grzecznościowe i nawiązuje do uczuć kierowanych do odbiorców. Według Lubich „nie należy być oszczędnym w wyrażaniu życzliwości w liście”¹².

Ponieważ przesłania były adresowane do dużej liczby odbiorców, Lubich używała liczby mnogiej *carissimi* w oryginalnym tekście włoskim oznacza to: „moi drodzy” lub „najdrożsi” – jest to zwrot delikatny i czuły. Redaktor przekładu w języku portugalskim zaproponował określenie *caros amigos* (drodzy przyjaciele), być może dlatego, aby czytelnicy czuli się blisko autora, mimo że dla wielu z nich mogła ona być postacią nieznaną.

Lubich rozpoczynała większość myśli od przekazania informacji o swoich ostatnich działaniach, o jakimś święcie liturgicznym z tego okresu lub o aktualnym miejscu pobytu. Na wstępie informowała słuchaczy o temacie, który ma być przedmiotem refleksji, a także o jego kontekście.

W swoim pierwszym przesłaniu Lubich wyjaśnia: „Powodem, dla którego zwracam się do was, jest pragnienie wspólnego dążenia do świętości”¹³. Początkowe natchnienie dla tego przesłania, które zostało zatytułowane „W czasie świętej podróży”, pochodzi z Psalmu 84,5: „Błogosławieni ci, których siła jest w Tobie, których serca pielgrzymują”¹⁴. Lubich była zmotywowana listem, który otrzymała od pewnej kobiety z Ruchu Focolari, mówiącej o jej osobistym celu życia, odwołującym się do treści tego Psalmu.

---

¹² Chiara Lubich, *Come un arcobaleno: Gli “aspetti” nel Movimento dei Focolari* (Roma: Città Nuova, 1999), 632.

¹³ Lubich, *A vida*, 11.

¹⁴ Werset psalmu 84: „Blessed are those whose strength is in you, whose hearts are set on pilgrimage” w Biblii Tysiąclecia brzmi następująco: „Szczęśliwi, których moc jest w Tobie, którzy zachowują ufność w swym sercu”.

Dla Lubich było to potwierdzeniem jej intuicji, i propozycję takiego postępowania skierowała do wszystkich członków Ruchu. Sens owej świętej podróży wyjaśnia w następujących słowach: „z pewnością dotyczy to podróży człowieka ku Bogu, ku niebu. Dlatego jest to droga do uświęcenia, która otwiera nam bramy raj”¹⁵.

Termin „święta podróż” pojawił się w kilku przesłaniach i stał się kluczowym pojęciem do zrozumienia tytułu książki: *Życie jest podróżą...* Lubich potraktowała ów termin jako wskazówkę dla codziennego życia członków Ruchu, a także jako wyznacznik dla *collegamento*. Wydaje się, że także ona sama nauczyła się wiele z tej sentencji, która była dla niej nowa, ale dość szybko została przekazana dalej, aby wskazywać kierunek życia także innym.

W wiadomości z 3 grudnia 1981 r. Lubich poinformowała jej odbiorców o kilku wydarzeniach, o których dowiedziała się za pośrednictwem różnych środków komunikacji. Chciała zachęcić ich do dalszego korzystania z jej rad: „Dowiedziałam się z listów, komunikatów i telegramów, które mi wysłano, że ci, którzy jeszcze nie podjęli «świętej podróży», teraz zdecydowali się wsiąść «do pociągu», gotowi do podróży z tymi wszystkimi, do których adresowane jest to *collegamento*”¹⁶.

Można zauważyć wzajemność w procesie komunikacji, ponieważ ludzie odbierający przesłania odpisują Lubich. Nawet jeśli Lubich podejmuje konkretny temat religijny, taki jak modlitwa czy wola Boża¹⁷, to w swojej narracji wraca do także do takich wątków jak: święta podróż, miłość bliźniego, Jezus na krzyżu, utrwalając w ten sposób poprzednie orędzia.

Odwołując się do refleksji Pierre’a Bourdieu¹⁸, można stwierdzić, że adresaci wypowiedzi Lubich mogą przyswoić sobie jej przesłanie zgodnie ze schematem, który pokazuje, w jaki sposób religia, a dokładniej Kościół katolicki przekazuje symboliczną strukturę myśli. Chociaż na początku istnienia Ruchu Lubich napotkała na pewne trudności z jego akceptacją w Kościele katolickim, to ostatecznie zyskała przestrzeń i legitymację na polu

¹⁵ Lubich, *A vida*, 11.

¹⁶ Tamże, 23.

¹⁷ Wola Boża jest jednym z głównych punktów odniesienia w duchowości Focolari. Lucia Abignente zebrała najbardziej znaczące pisma na ten temat. Więcej szczegółów w: Chiara Lubich, *Wola Boża* (Warszawa: Indygo i Fundacja Mariapoli, 2011).

¹⁸ Pierre Bourdieu, „Gênese e estrutura do campo religioso” [„Genesis and structure of the religious field”], w: Pierre Bourdieu, *A economia das trocas simbólicas* [*The economy of symbolic exchanges*] (São Paulo: Perspectiva, 2005), 45–46.

religijnym. W związku z tym jej kapitał kulturowy i religijny wzrósł, co dało jej moc, która nie wynikała z siły ekonomicznej lub społecznej, ale z dóbr kulturalnych i symbolicznych, które oferowała.

Wypowiedzi Lubich nawiązywały także do rozmów i listów, które otrzymała, a także do uroczystości takich jak Boże Narodzenie, Wielkanoc i obchody rocznicowe Ruchu Focolari oraz do osobistych doświadczeń. W myśli zatytułowanej „«Tak» dla Jezusa, «nie» dla siebie samego”, napisała:

W ostatnich dniach czytałam wspaniały fragment z listu apostoła Pawła i wydaje mi się, że zrozumiałam, w jaki sposób on osobiście doświadczył szlifów Jezusa. Po zaproszeniu chrześcijan do naśladowania atletów, którzy ogromnie się poświęcają, aby zdobyć nagrodę, mówiąc o sobie stwierdził: „lecz poskramię moje ciało i biorę je w niewolę, abym innym głosząc naukę, sam przypadkiem nie został uznany za niezdatnego” (1 Kor 9,27). Istotnie, Paweł uprawia swoje winne grona, a przede wszystkim swoje winorośle pełne owoców, rozproszone w każdym regionie, który ewangelizował. To właśnie dzieje się w jego duszy, kiedy myśli o ludziach, którzy mu zawierzyli. Uświadamia sobie pragnienie, odczuwa impuls i potrzebę stania się przykładem dla wszystkich. W tym celu, jak mówi, dyscyplinuje swoje ciało i poddaje je ścisłej kontroli. To właśnie powinniśmy zrobić ze sobą¹⁹.

Można przypuszczać, że Lubich, pisząc niektóre przesłania, inspirowała się naukami apostoła Pawła, ponieważ nawiązywała do wspomnianej przez niego uprawy „winnych gron, winorośli pełnej owoców”²⁰. Zaproponowała członkom Ruchu, aby zorganizowali się w grupy na wzór winnych gron, aby ułatwić życie wspólnotowe. Tę wprowadzoną przez Pawła strukturę organizacji zaproponowała w Ruchu po to, aby nadać mu większą wiarygodność. Kiedy apostoł napisał 1 List do Tesaloniczan, podkreślał swoją troskę o ich uświęcenie: „Albowiem wołą Bożą jest wasze uświęcenie” (1 Tes 4,3). Paweł zakładał pierwsze wspólnoty chrześcijańskie i dążył do sformułowania wskazówek, jak powinny funkcjonować; z tego względu pisał o każdej sytuacji, którą znał.

Lubich kształtowała wspólnoty swojego Ruchu i chciała wszystkim jego członkom dostarczyć swój „dar” w postaci formacji. W związku z tym wykorzystywała bogactwo symboli, porównywała swoje działania z życiem świętych i pobudzała wyobraźnię czytelników tak, aby także oni byli zdolni

¹⁹ Lubich, *A vida*, 63.

²⁰ Odnosi się do grup i wspólnot ewangelizowanych przez apostoła i naśladowujących go.

do naśladowania apostoła. Lubich, czytając list Pawła, podejmowała lekturę w perspektywie rzeczywistości Ruchu i – mówiąc o cnotach oraz o ostrożności, aby nie grzeszyć, ale rozwijać postawę oddania Bogu – zachęcała członków Ruchu Focolari do naśladowania apostoła.

W kilku przesłaniach wspomniała także o naśladowaniu cnót innych świętych, pisała i chciała być informowana o bieżących wydarzeniach w Kościele katolickim, pragnęła też, aby wszyscy członkowie jej Ruchu żyli w harmonii z wyżej wymienioną instytucją. W myślach dotyczących Maksymiliana Kolbego zaprosiła członków Ruchu do naśladowania tego świętego, nie tyle w wymiarze jego życia fizycznego, lecz przede wszystkim w odniesieniu do jego pragnienia, aby praktykować pokorę w relacjach osobistych i wcielaniu miłości w życie.

W jednym ze swoich przesłań Lubich opowiedziała pewną historię. Choć nie wspomniała o jej źródle, uważa się, że jest to biografia lub film: „Młoda matka dziesięciorga dzieci została dotknięta nowotworem i powierzyła każde z jej dzieci innej rodzinie. Kiedy czuła, że zbliża się ku śmierci, kobieta odwiedzała je po raz ostatni w długiej i męczącej podróży. Po spełnieniu tego ostatniego obowiązku położyła się na łóżku i powiedziała: «wszystko jest w porządku». Ta matka naprawdę uczy nas, czym jest miłość”²¹.

Lubich z wielką troską zdaje się szukać w tych historiach i przesłaniach tego, co mogłoby pomóc członkom Ruchu żyć ewangelią na konkretnej drodze, tzn. pomóc im wyciągnąć właściwą naukę z danej narracji. Chciała kształcić „swoich ludzi”, których liczba nie ograniczała się do kilku osób w małym pokoju ani do włoskich wspólnot; bo było ich wielu, rozproszonych na całym świecie. Ona musiała być obiektywna i odwoływać się do ewangelizacyjnej dydaktyki jedności, którą – jak się wydaje – rozwinęła w ramach swojej praktyki nauczycielskiej. Wykorzystywała ją na wiele sposobów m.in. podczas przekazywania obserwacji ze swoich podróży.

Obecnie Daleki Wschód ukazał nam inne cele. Przytaczam tu dwa z nich: pierwszy polega na tym, abyśmy wszyscy stali się „lokomotywami”. Wielu młodych ludzi rysuje pociąg, by podjąć „świętą podróż” i często umieszcza moje nazwisko na lokomotywie. Ale przecież tylko Bóg wie, kto naprawdę je napędza. Jest to z pewnością ten, kto kocha najbardziej! Następnie drugi cel: nasi buddyjscy przyjaciele wyjaśnili nam, że wygaszona świeca jest jednym z ich symboli.

---

²¹ Tamże, 38.

Oznacza całkowite umartwienie, zupełny brak pragnień. Są oni godni naszego podziwu dla takiego sposobu, w jaki wprowadzają je w życie²².

Lubich była w Chinach, gdy odczytała to przesłanie. Mówiła o celach i o tym, w jaki sposób członkowie Ruchu wprowadzają w życie swoje pomysły, a także nawiązywała do zaangażowania buddystów w praktykowanie ich wiary. Mówiła także o lokomotywach, świecach i o rysunkach, a ponadto odwoływała się do charakterystycznych dla niej przykładów. Jej narracja angażowała rozmówców tak dalece, że od razu czekali na konkretną sugestię z jej strony.

Wymienione przez nią kraje i kontynenty ukazały światu kulturą i lokalną specyfikę miejsc, które odwiedzała. Być może był to sposób na skłonienie ludzi do większej otwartości na tych, którzy często byli dyskryminowani. Raporty z podróży zazwyczaj pozwalały jej odbiorcom poszerzać wiedzę o kulturze, historii i geografii.

Chiara Lubich używała terminów charakterystycznych dla środowiska, w którym pisała przesłania: kangur, struś, trzcina bambusowa, herb. Odwoływała się także do różnych przedmiotów, aby zilustrować swoją narrację: zwierzęta, ptaki, roślinność, korzenie, zmęczenie, pot, odpoczynek, trening. Porównała je z życiem członków Ruchu i wiązała ze wskazaniami doktrynalnymi i formacją.

Relacje Lubich ukazywały również siłę pisarstwa autobiograficznego. Jej opisy były bardzo podobne do zapisów z pamiętników. Ponadto wracała do historii z poprzednich lat i ćwiczyła pamięć czytelników. Jej opowiadania o wycieczkach, podróżach, programach telewizyjnych, filmach, zawodach sportowych i lekturach w jej nauczaniu były wykorzystywane jako argumenty, a ponadto zwracały uwagę na sens poświęcania jakiegoś czasu w ciągu dnia na relaks, wypoczynek i swobodę. Była zatroskana o kształcenie ludzi, a źródła owej troski prowadzą nas do jej koncepcji wychowania, która została ukazana w listopadzie 2000 r., podczas otrzymania tytułu doktora *honoris causa* z pedagogiki²³.

Według Lubich, wychowanie jest procesem dotyczącym jednostek, jednak muszą one liczyć na współpracę nauczycieli albo przewodników. Najwyraźniej także ona odgrywała tę rolę w swoich przesłaniach, ponieważ była nauczycielem pośredniczącym w procesie uczenia się.

²² Tamże, 27.

²³ Chiara Lubich, „Charyzmat jedności i pedagogika” w: Chiara Lubich, *Charyzmat jedności*, red. Michel Vandeleene (Kraków: Fundacja Mariapoli, 2007), 314.

W swoich myślach duchowych Lubich dążyła do przypominania swoim słuchaczom, że Bóg jest Miłością²⁴ i kocha wszystkich. „On jest wychowawcą *par excellence* [...]: Bóg Miłość, Bóg Ojciec”²⁵.

Lubich mówiła o edukacji skupionej na jedności, na wzajemnej pomocy, na dzieleniu się. Pragnęła, aby wychowanie umożliwiło harmonijne współżycie między ludźmi, podobne do tego, które przedstawili dwaj uczniowie, gdy Jezus Zmartwychwstały ukazał się im w drodze do Emaus (Łk 24,13–35). Choć ten styl pedagogiczny uznawała za typowy dla Ruchu Focolari, była świadoma ograniczeń i metodologicznych implikacji tego przedsięwzięcia wychowawczego. Lubich stwierdziła nawet, że jawi się on jak utopijny projekt, ale przypomniała też, że każda autentyczna pedagogia dążyła kiedyś do utopijnego celu. W przypadku Ruchu Focolari nie postrzegała go jako nieosiągalnego celu, ponieważ możliwe było obserwowanie rezultatów tej pedagogii w różnych obszarach życia społecznego. Odwołując się do pedagogii, Lubich spodziewała się, że członkowie Ruchu swoją „świętą podróż” odbędą w spójny sposób.

Można zauważyć, że w swoich pismach Lubich często formułowała pytania i na nie odpowiadała. Biorąc pod uwagę jej zaangażowanie i filozoficzną pasję, można zastanawiać się, jakie znaczenie dla jej metody dydaktycznej miała „maieutyka” Sokratesa, podporządkowana celowi, który wyrażał się w słowach: „poznaj siebie”. Wypowiedzi byłych uczniów pozwalają zrozumieć, w jaki sposób pracowała wcześniej, w ramach swojej szkolnej praktyki. Według Contarda Zeniego:

Kiedy zadawała uczniom pytania, zawsze mówiła: co o tym myślisz? Co mógłbyś o tym powiedzieć? Pytała nas, zanim sama udzieliła odpowiedzi. Ona stawiała problem przed uczniami. W zależności od odpowiedzi uczniów dodawała swoje słowa. To była dla nas sprawa najważniejsza. Szanowała osobowość każdego ucznia. Dla mnie były to chwile intelektualnego wzrostu: mam na myśli zadawanie pytań i udzielanie odpowiedzi. Na przykład, na lekcji geografii jako punkt wyjścia brała mapę świata i mówiła: odwiedźmy teraz Rosję. Skąd wyruszasz? Z jakiego miasta chcesz wyruszyć w drogę? Jaka trasa jest najlepsza, by dotrzeć do celu podróży? Która trasa jest najdłuższa, a która najkrótsza? Co możesz zobaczyć po drodze? Jakiego spotkać rasy? Co czujesz? Jak mogli-

---

²⁴ Myśl, że Bóg jest „Miłością” pochodzi z 1 Listu św. Jana (4,16): „Bóg jest miłością: kto trwa w miłości, trwa w Bogu, a Bóg trwa w nim”.

²⁵ Tamże.

byście się porozumieć z ludźmi mówiącymi innymi językami? Chciała powiedzieć: spójrzcie na ich nawyki i obyczaje. Dlaczego to robią? Dlaczego robią to trochę inaczej niż my? To była wspaniała część jej pedagogii²⁶.

Ta praktyka stosowana w klasie charakteryzowała się wykorzystaniem metodologii pedagogii aktywnej. Lubich wykorzystwała pedagogię opartą na dialogu w środowisku szkolnym i stosowała ją w swoich pisemnych przesłaniach. Pedagogia pytań i odpowiedzi jest obecna w katolickich podręcznikach, głównie w katechizmach. Odwołanie się do pytań i odpowiedzi jest również widoczne w listach apostoła Pawła. A zatem podejście, które jest częścią katolickiej praktyki interakcji z czytelnikiem (bezpośrednio obecne w katechizmach), znajduje również zastosowanie w innych drukowanych materiałach.

4. Ziemia jako sala lekcyjna

Praktyka *collegamento* i przekazywanie przesłań na pięć kontynentów jednocześnie sprawiło, że Lubich miała większą grupę ludzi w klasie. Media dały jej możliwość rozmowy i zwracania się w pismach do tysięcy osób z różnych części świata.

Ruch Focolare został zainicjowany w Kościele katolickim przed Soborem Watykańskim II, czyli w czasie, w którym świeckich nie darzono zbyt dużym zaufaniem. W związku z tym Lubich napotkała liczne przeszkody, aby wejść na pole religijne, będące – według Bourdieu²⁷ – polem, którego przedstawiciele walczą o uznanie słusznej definicji nie tylko tego, co religijne, ale także różnych sposobów odgrywania ról religijnych. Lubich wkroczyła w tę przestrzeń, nawiązywała relacje z niektórymi osobowościami Kościoła i zyskiwała uznanie. Była szanowana i ceniona przez biskupów, kardynałów, a nawet przez papieży. Była jedyną świecką kobietą, która w XX w. zainicjowała w Kościele katolickim ruch religijny.

Lubich została rozpoznana w środowisku religijnym jako osoba z „charyzmatem” – charyzmatem jedności. Słowo „charyzmat” wywodzi się z greckiej *charyary*, co oznacza „dar”, czyli „jest to boski dar dany jednostce dla

---

²⁶ Contardo Zeni, „La maestra, Silvia non aveva la matita rossa”, *Rivista Città Nuova* 1 (2011): 40.

²⁷ Pierre Bourdieu, *Coisas ditas [Said things]* (São Paulo: Brasiliense, 1990).

dobra wspólnoty”²⁸. Według Alessandry Smerilli z katolickiego punktu widzenia charyzmat to:

Coś, co przynosi radość. *Chārisma* lub *kharis* stanowią także korzeń słowa „darmowość”: swobodna wewnętrzna postawa, która każe ludziom stanąć obok każdej żywej istoty, osoby, aktywności, natury i samych siebie, opierająca się na zrozumieniu, że nie są „rzeczami” do użycia, ale rzeczywistościami wymagającymi szacunku i miłości, ponieważ mają wartość wewnętrzną, którą ludzie akceptują i uznają za dobro²⁹.

Posiadany przez Lubich „charyzmat jedności” miał na celu zjednoczenie ludzi, by spełnić prośbę Jezusa wyrażoną w Ewangelii Jana (J 17,21): „aby wszyscy stanowili jedno”. Jeśli ktoś myśli o charyzmacie w ujęciu zaproponowanym przez Bourdieu, tj. zarezerwowanym dla „oznaczania symbolicznych właściwości (najpierw symbolicznej skuteczności) dodanych do sprawców religijnych o tyle, o ile trzymają się ideologii charyzmatu, tj. symbolicznej mocy wynikającej z faktu, że wierzą w swoją symboliczną moc”³⁰, fakt, że przywódca religijny wierzy, że ma charyzmat, daje mu moc, która również odzwierciedla się w jego przywództwie wobec innych. W ten sposób charyzmatyczni przywódcy narzucają władzę, w sposób symboliczny reprezentując kogoś, kto „sprowadza z nieba to, co on/ona odsyła z Ziemi”³¹.

Idea, że Lubich została obdarzona charyzmatem, dała jej symboliczną moc, wiarygodność i przywództwo – dowodem tego jest fakt, że tysiące ludzi z pięciu kontynentów przyłączyło się do Ruchu Focolari.

Lubich wykorzystywała media społecznościowe jako swoich sprzymierzeńców, ponieważ umożliwiły członkom Ruchu szybszą komunikację. Tak więc Lubich użyła „duchowych myśli” jako skutecznej strategii utrzymywania kontaktu z ludźmi i rozwijania jej charyzmatu.

Ale dlaczego pisała? Jakie argumenty podkreślała? Jeśli weźmie się pod uwagę relację nauczyciela – ucznia, odbiorcy – nadawcy w pismach Lubich, to można uznać, że wprowadziła ona w życie chrześcijańską pedagogię, roz-

---

²⁸ Aurélio Buarque de Holanda Ferreira, *Novo Aurélio século XXI: o dicionário da língua portuguesa* (Rio de Janeiro: Nova Fronteira, 1999), 411.

²⁹ Alessandra Smerilli, <http://www.edc-online.org/br/home-br/eventos-no-brasil/especial-brasil-2011-pt-br-1-1/1747-a-edc-como-um-caminho-para-a-renovacao-dos-carismas.html> [dostęp 28.05.2011].

³⁰ Bourdieu, „Gênese”, 55.

³¹ Tamże.

powszechnioną przez Kościół na przestrzeni wieków, którą głównie wykorzystywali papieże, aby prowadzić nową ewangelizację. Lubich wykorzystwała swoją inteligencję, by rozwijać argumenty, które chciała zaproponować. Zanim przekazała w przesłaniu prawdę o jakiejś rzeczywistości, żyła nią osobiście.

Analiza „myśli duchowych” wyraźnie pokazuje, że twórczość Lubich opierała się na wpisanym w nią celu, tj. na pragnieniu komunikowania się z ludźmi. Przesłania zostały wykorzystane przez nią jako strategia komunikacji. Wykorzystała je jednak nie tylko jako okazję do przekazywania określonych treści, ale także do nauczania i formowania członków swojego Ruchu. Można powiedzieć, że „duchowe myśli” stały się częścią strategii edukacyjnej przyjętej przez Lubich. Jednak nie znała wszystkich ludzi, do których pisała, stąd przekazywanie komunikatów wymagało mądrości, aby znaleźć właściwe słowa, tak aby przesłanie mogło kiełkować na nieznanym polu. Tak więc chociaż Lubich dysponowała dużymi możliwościami, jeżeli chodzi o przemawianie i pisanie, musiała radzić sobie z ograniczeniami, takimi jak brak możliwości patrzenia na ludzi. Docierały do niej pewne informacje, jednak były ograniczone, więc jej przesłanie musiało być starannie przygotowane. Aby to uczynić, musiała opracować różne strategie pisania i przekonująco zestawiać argumenty. W związku z tym wykorzystwała różne zasoby, aby zilustrować i w odpowiednim czasie przekazać przesłanie.

5. Uwagi końcowe

Początkowo przesłania Lubich były wpisane w dany kontekst i adresowane do konkretnej grupy – członków Ruchu Focolare. Następnie zostały przekształcone w książkę, która umożliwiła większej liczbie osób dostęp do szerokiego zakresu tematów. Możliwe jest opracowanie łańcucha powiązań między twórczością Lubich, jej środkami komunikacji i szkoleń a zasięgiem, w jakim przynosiły konkretne owoce.

Przesłania wychodziły z centrum Ruchu uznawanego przez Kościół, a więc posiadały autoryzowaną symboliczną moc. Przygotowywała je osoba, która otrzymała „dar łaski”, a co za tym idzie, miała szeroki symboliczny kapitał. Chciała przekazać swój charyzmat, a także umożliwić spotkanie członków Ruchu: „Ja poinformowałam was o tym, lecz to powinno być przekazane innym, ponieważ należy także do innych, nie tylko do ludzi, którym było to przekazane”³². Po pierwsze więc, wykorzystwała swoje przesłania jako

³² Lubich, *In cammino*, 10.

strategię komunikacji; a po drugie, w ramach zapoczątkowanego procesu wychowawczego przygotowywane przez nią przesłania służyły jako materiał dydaktyczny mający zaaplikować tę strategię.

Pisma, które zawierały formacyjny dyskurs, docierały najpierw do konkretnych ludzi – wspólnot Ruchu – gdzie stawały się pretekstem do spotkań, czytania, słuchania i braterskiego dzielenia się. Dzięki temu wzmacniano ideę jedności w Ruchu. Następnie przesłanie, utrwalone w ludzkich umysłach, a także w postaci drukowanych pism, miało docierać do innych środowisk, takich jak dom, rodzina, szkoła, kościół, miejsce pracy, firma i szersze społeczeństwo, poprzez życie, działania praktyczne i świadectwo.

Wychowawcze podejście Chiary Lubich inspirowało na różne sposoby niezliczonych wychowawców³³ na pięciu kontynentach; w ten sposób osiągała ona znaczące wyniki w dziedzinie edukacji i nauki, w społeczeństwie jako całości i w samym Kościele. Wśród najważniejszych owoców z jej chrześcijańskiej pedagogiki znajdujemy 17 procesów beatyfikacyjnych, w ramach których ocenia się życie i cnoty członków Ruchu Focolari w wielu krajach, a także uznają już świętość młodej Chiary Luce Badano, która jest pierwszą beatyfikowaną członkinią Ruchu.

Metoda stosowana przez Lubich wskazuje na specyficzny paradygmat w edukacji katolickiej, oparty na zasadach takich jak: jedność, wzajemna tolerancja, komunია, solidarność i braterstwo. Studiowanie jej pism pozwalało prześledzić działalność kobiety, która pomimo że pozostawała poza środowiskiem szkolnym, była w stanie zapewnić edukację i kierownictwo poprzez swoje „duchowe myśli”, a także przekazywać wartości katolickie ludziom na całym świecie.

*Tłumaczenie: Jarosław Horowski,
Ewelina Łęgowska*

Bibliografia

Bourdieu, Pierre. „Gênese e estrutura do campo religioso”. W: Pierre Bourdieu, *A economia das trocas simbólicas*, 27–78. São Paulo: Perspectiva, 2005.

---

³³ Zob. Maria José Dantas, *“Escrever-te-ei... tu também me escreverás?” A escrita epistolar católica como prática docente: um olhar sobre Chiara Lubich e suas estratégias de formação*. Tese de Doutorado em Educação. Universidade Federal de Sergipe, Programa de Pós Graduação em Educação (São Cristóvão, 2014).

- Bourdieu, Pierre. *O poder simbólico*. Lisboa: DIFEL; Rio de Janeiro: Editora Bertrand Brasil, 1989.
- Bourdieu, Pierre. *Coisas ditas*. São Paulo: Brasiliense, 1990.
- Cambi, Franco. *História da Pedagogia*. São Paulo: Editora da UNESP, 1999.
- Dantas, Maria José. “Escrever-te-ei... tu também me escreverás?” *A escrita epistolar católica como prática docente: um olhar sobre Chiara Lubich e suas estratégias de formação*. Tese de Doutorado em Educação. Universidade Federal de Sergipe, Programa de Pós Graduação em Educação. São Cristóvão, 2014.
- Ferreira, Aurélio Buarque de Holanda. *Novo Aurélio século XXI: o dicionário da língua portuguesa*. Rio de Janeiro: Nova Fronteira, 1999.
- Folgheraiter, Piera. „La mia collega Silvia”. *Rivista Città Nuova* 5 (2010): 46–48.
- Gomes, Ângela de Castro (org.) *Escrita de si, escrita da história*. Rio de Janeiro: FGV, 2004.
- Le Goff, Jacques. *História e memória*. Campinas, SP: Editora da UNICAMP, 2003.
- Lubich, Chiara. *A vida, uma viagem...* São Paulo: Cidade Nova, 1986.
- Lubich, Chiara. *In cammino col Risorto*. Roma: Città Nuova, 1987.
- Lubich, Chiara. *Come un arcobaleno: Gli “aspetti” nel Movimento dei Focolari*. Roma: Città Nuova, 1999.
- Lubich, Chiara. „Charyzmat jedności i pedagogika”. W: Chiara Lubich, *Charyzmat jedności*, red. Michel Vandeleene, 313–321. Kraków: Fundacja Mariapoli, 2007.
- Lubich, Chiara. *Ideal e Luz: Pensamento, Espiritualidade, Mundo Unido*. São Paulo: Brasiliense; Vargem Grande Paulista, SP: Cidade Nova, 2003.
- Lubich, Chiara. *Lettere dei primi tempi (1943–1949): alle origini di una nuova spiritualità*. Roma: Città Nuova, 2010.
- Lubich, Chiara. *Wola Boża*, red. Lucia Abignente. Warszawa: Indygo i Fundacja Mariapoli, 2011.
- Nunes, Ruy Afonso da Costa. *História da educação na antiguidade cristã: o pensamento educacional dos mestres e escritores cristãos no fim do mundo antigo*. São Paulo: EPU: Ed. da Universidade de São Paulo, 1978.
- Smerilli, Alessandra. <http://www.edc-online.org/br/home-br/eventos-no-brasil/especial-brasil-2011-pt-br-1-1/1747-a-edc-como-um-caminho-para-a-renovacao-dos-carismas.html>.
- Zeni, Contardo. „La maestra, Silvia non aveva la matita rossa”. *Rivista Città Nuova* 1 (2011): 38–40.

